

БАГАТОАСПЕКТНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

© 2020 ГОРАЛЬ Л. Т.

УДК 330.6
JEL Classification: O18

Гораль Л. Т.

Багатоаспектність формування процесу управління безпекою розвитку промислового підприємства

Метою статті є систематизація та узагальнення багатоаспектного характеру поняття «безпека розвитку» промислового підприємства. Зазначено, що, маючи складне поєднання техніко-технологічних, інформаційних, ресурсних, фінансово-економічних, інтелектуальних, кадрових функціональних складових, кожна з яких певним чином впливає на стан діяльності конкретного промислового підприємства, необхідним є розгляд складного явища, такого як безпека розвитку, інакше кажучи, розвиток повинен бути безпечним. Під час дослідження поняття «безпека розвитку» промислового підприємства визначено складність його формування. Це пов'язано, перш за все, із складністю складових, а саме «розвитку» та «безпеки» функціонування підприємств, причому кожне з цих понять необхідно розглядати в декількох аспектах (та/або наукових дисциплінах): філософському, соціальному, фінансово-економічному й управлінському. Зазначено, що людина є відкритою, складною системою, що еволюціонує. В умовах становлення людиноцентричної економіки, з одного боку, та в період кризи, з іншого боку, виникають можливості до отримання нового досвіду. На підставі цих висновків запропоновано систему визначення пріоритетності причинно-наслідкових зв'язків у системі управління безпекою розвитку промислового підприємства. Використання запропонованої пріоритетності причинно-наслідкових зв'язків у системі управління безпекою розвитку промислового підприємства дозволить визначитися із спрямуванням використання механізмів управління підприємством як на стратегічному, так і на тактичному рівнях при вирішенні поточних завдань.

Ключові слова: безпека, розвиток, безпека розвитку, промислове підприємство, криза, хаос, революція, еволюція, система управління.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-2-240-246>

Рис.: 2. Табл.: 2. Бібл.: 14.

Гораль Ліліана Тарасівна – доктор економічних наук, професор, проректор Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (вул. Карпатська, 15, Івано-Франківськ, 76019, Україна)

E-mail: liliana.goral@gmail.comORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6066-5619>УДК 330.6
JEL Classification: O18UDC 330.6
JEL Classification: O18

Гораль Л. Т. Многоаспектность формирования процесса управления безопасностью развития промышленного предприятия

Целью статьи являются систематизация и обобщение многоаспектного характера понятия «безопасность развития» промышленного предприятия. В статье указано, что, имея сложное сочетание технико-технологических, информационных, ресурсных, финансово-экономических, интеллектуальных, кадровых функциональных составляющих, каждая из которых определенным образом влияет на состояние деятельности конкретного промышленного предприятия, необходимо рассмотрение сложного явления, такого как безопасность развития, иначе говоря, развитие должно быть безопасным. В ходе исследования понятия «безопасность развития» промышленного предприятия определена сложность его формирования. Это связано, прежде всего, со сложностью составляющих, а именно «развития» и «безопасности» функционирования предприятий, причем каждое из этих понятий необходимо рассматривать в нескольких аспектах (и/или научных дисциплинах): философском, социальном, финансово-экономическом и управленческом. Отмечено, что человек является открытой, сложной эволюционирующей системой. В условиях становления человекоцентрической экономики, с одной стороны, и в период кризиса, с другой стороны, возникают возможности для получения нового опыта. На основании этих выводов предложена система определения приоритетности причинно-следственных связей в системе управления безопасностью развития промышленного предприятия. Использование предлагаемой приоритетности причинно-

Horal L. T. Multifaceted Nature of Forming the Process of Management of Industrial Enterprise Development Security

The aim of the article is to systematize and generalize the multifaceted nature of the concept "development security" of an industrial enterprise. The article indicates that, in view of a complex combination of technical and technological, information, resource, financial and economic, intellectual, and personnel functional components, each of which in a certain way affects activities of a particular industrial enterprise, it is necessary to consider the complex phenomenon of development security of an enterprise, which implies eliminating threats to its development. In studying the concept "development security" of an industrial enterprise, the complexity of its formation was determined. This is primarily due to the complexity of the components, namely, "development" and "security" of the functioning of enterprises. Each of these concepts should be considered in several aspects (and / or in the context of several scientific disciplines): philosophical, social, financial and economic and managerial one. It is noted that man is an open, complex evolving system. Under conditions of the formation of a human-centered economy accompanied by a crisis opportunities for gaining new experience arise. Based on these conclusions, a system for determining the priority of cause-and-effect relationships in the system for managing security development of an industrial enterprise is proposed. The use of the suggested priority of cause-and-effect relationships in the system for managing security development of an industrial enterprise will make it possible to determine the direction of using enterprise management mechanisms both at the strategic and tactical levels in solving current problems.

следственных связей в системе управления безопасностью развития промышленного предприятия в результате позволит определиться с направлением использования механизмов управления предприятием как на стратегическом, так и на тактическом уровнях при решении текущих задач.

Ключевые слова: безопасность, развитие, безопасность развития, промышленное предприятие, кризис, хаос, революция, эволюция, система управления.

Рис.: 2. **Библ.:** 14.

Гораль Лилиана Тарасовна – доктор экономических наук, профессор, проректор Ивано-Франковского национального технического университета нефти и газа (ул. Карпатская, 15, Ивано-Франковск, 76019, Украина)

E-mail: liliana.goral@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6066-5619>

Keywords: security, development, development security, industrial enterprise, crisis, chaos, revolution, evolution, management system.

Fig.: 2. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 14.

Horál Liliána T. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Pro-rector of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas (15 Karpat'ska Str., Ivano-Frankivsk, 76019, Ukraine)

E-mail: liliana.goral@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6066-5619>

Вступ. Особливостями сьогодення є стан нестабільності, невизначеності, мінливості, прояву кризових ознак, що призводить до погіршення функціонування всіх рівнів національної економіки. Своєю чергою, наявні умови впливають негативно на результати діяльності окремих промислових підприємств, регіонів, галузей економіки, національної економіки в цілому. Тобто простежуються прямі та зворотні ієрархічні причинно-наслідкові зв'язки, що, пояснює необхідність розгляду таких взаємопов'язаних економічних процесів, як розвиток і безпека.

Промислові підприємства як системоутворююча ланка національної економіки відіграє значну соціально-економічну роль у її функціонуванні. Маючи складне поєднання техніко-технологічних, інформаційних, ресурсних, фінансово-економічних, інтелектуальних, кадрових функціональних складових, кожна з яких певним чином впливає на стан діяльності конкретного промислового підприємства, необхідним є розгляд складного феномена, такого як безпека розвитку, інакше кажучи, розвиток має бути безпечним.

Починаючи з кінця XIX ст. питанням безпеки та розвитку, циклічності соціально-економічних процесів починають приділяти більшої уваги такі класики економічної думки, як: К. Маркс, Ф. Енгельс, їх послідовники М. Туган-Барановський та ін. [6; 11]. З розвитком соціально-економічних відносин у суспільстві розвивається і змінюється відношення до стану безпеки та процесу розвитку підприємств.

Особливо ці процеси відбуваються останні десятиріччя в складних кризових умовах функціонування [1–5; 7–10; 13]. Зазначаючи шляхи подолання нестабільних умов, у роботах науковців останнім часом можна простежити відповідні пропозиції щодо антикризового управління діяльністю підприємств.

Незважаючи на багатогранність наукових робіт, присвячених дослідженню стану безпеки та процесу розвитку підприємств, систематизації узагальнень змісту понять «безпека», «економічна безпека», «розвиток» та ін., необхідно відокремити значення кожної із складової в загальному уявленні поняття «безпека розвитку» промислового підприємства.

Отже, метою статті є визначення багатоаспектного характеру формування процесу управління безпекою розвитку промислового підприємства.

Результати. Гносеологічним корінням поняття «безпека розвитку» є взаємозв'язок між розвитком і безпекою, що має складний діалектичний характер. Поняття «розвиток» не може існувати без поняття «безпека». Тому доцільно вважати, що розвиток та безпека – дві сторони загального процесу безпеки розвитку суспільства, та функціонування промислового підприємства, яке існує в цьому суспільстві.

Кожне з перелічених понять необхідно розглядати в декількох аспектах (та/або наукових дисциплінах): філософському, соціальному, фінансово-економічному й управлінському. Очікуваний результат полягає в тому, щоб знайти системність і єдність між ключовими частинами наукових дисциплін, до яких відносять аспект управління безпекою розвитку підприємства. Огляд стану сучасних наук показує, що лише деякі з них супроводжуються досить зрілими філософськими концепціями. Такими взаємопов'язаними дисциплінами є філософія як наука, соціально-гуманітарні науки та економічна наука (рис. 1).

Перші згадки про безпеку та розвиток у філософії як науки з'явилися наприкінці XVIII ст. Так, безпека трактувалася як відсутність небезпеки для людини. Розвиток філософія трактує як специфічний процес зміни, результатом якого є виникнення якісно нового, як поступальний процес сходження від нижчого до вищого, від складного до простого [9]. Розвиток – це «необоротне, спрямоване, закономірне змінювання матеріальних та ідеальних об'єктів. Тільки одночасна наявність усіх трьох визначених якостей вирізняє процеси розвитку» [9].

Наприкінці XIX ст. західна Європа перебуває в стані зміни соціального устрою з феодального на капіталістичний. Водночас відбувається і так звана друга хвиля промислової революції, що взагалі призвело до загострення класових суперечностей у суспільстві. Зміст суперечностей є незмінним, змінилася лише їх форма. Так, якщо у феодальному суспільстві існували класи дворян і кріпаків, то в капіталістичному – буржуазії та пролетаріату.

Вагомий внесок в поняття «розвиток» відповідно

Рис. 1. Багатоаспектність управління безпекою розвитку промислового підприємства

до історичного та соціального підходів спостерігається в багатограних роботах К. Маркса. Особливістю його теорії стало визначення закономірностей економічного розвитку з позицій кожного суб'єкта класових відносин в суспільстві кінця XIX ст. – початку XX ст. Зміна устрою в суспільстві характеризує класові розбіжності у відносинах суб'єктів з виробництва, обміну, споживання та розподілу суспільного продукту. Відповідно до теорії Маркса клас буржуазії, який має у своїй власності засоби виробництва (заводи, фабрики, сировину, транспортні засоби та ін.), контролюють і вирішують долю пролетаріату, який на них працює.

Своєю чергою, виникнення класових суперечностей вплинуло на формування Марксом таких базових економічних показників, як: додана вартість і прибуток. Це стало поштовхом до визначення фінансово-економічного аспекту розвитку підприємства. Але низький рівень захищеності власності буржуазії призвів до історичних подій початку XX ст., а саме класових революцій з частинною, або повною зміною суспільного устрою.

Подальший розвиток соціально-економічних відносин у суспільстві, таких як повна індустріалізація, орієнтація на космос та багато ін. історичних аспектів, викликав необхідність удосконалення безпеки та розвитку світового господарства, держави, регіону, галузі, окремого підприємства, особистості; а в подальшому, з середини 60-х років XX ст., й управління цими процесами. Актуальним питанням фінансово-економічного аспекту управління безпеки є досягнення стану, за якого фінансово-економічні параметри дозволяють зберегти головні її властивості, рівновагу і стійкість при мінімізації загроз у діяльності підприєм-

ства. Узагальнення досліджень стосовно управління економічним розвитком в цей період зводяться до висновків, що це процес якісних і кількісних змін діяльності підприємства, який дає змогу підвищувати результативність своєї діяльності шляхом ефективного використання усіх наявних ресурсів.

Особливостями сьогодення є нестабільність зовнішнього оточення підприємств, прояв кризи, причому на всіх соціально-економічних рівнях. Пошук шляхів нормального функціонування підприємств у цих умовах висуває вимоги переорієнтації системи управління ними на новий рівень, а саме з пріоритетністю на соціально-гуманітарний та управлінський аспекти, з визначенням складного, комплексного процесу «безпека розвитку підприємства».

Водночас із складністю поняття «безпека розвитку підприємства», в якому поєднуються складні поняття «безпека» та «розвиток», значний змістовний сенс мають поняття «уразливості» та «керованості» підприємств як складних соціально-економічних систем. Стан уразливості соціально-економічної системи можна розглядати як якісну, так і кількісну характеристику, а взагалі – як ступінь здатності підприємства до сприйняття зовнішніх і внутрішніх небезпек або як ступінь його незахищеності.

Враховуючи особливості підприємства не тільки як складних соціально-економічних систем, а і відкритих, штучно створених, однією з основних характеристик є рівень керованості підприємством. Причому, чим складнішою є система, тим нижчим є рівень керованості підприємством. Узагальнюючи дослідження за цим питанням, можна стверджувати, що керованість підприємства є комплексною характеристикою здатності адекватно ре-

агувати на зовнішні та внутрішні впливи.

Зниження рівня уразливості підприємства з одночасним підвищенням рівня керованості ним висувають високі вимоги до засобів забезпечення безпечного розвитку, що можливо завдяки створенню та підтримці єдиної системи управління безпекою розвитку підприємства, з визначенням основних функціональних складових підприємства.

При цьому необхідно розглядати комплексну систему управління безпекою розвитку підприємства, яка охоплює всі можливі види діяльності підприємства: виробничу, техніко-технологічну, фінансово-економічну, інформаційну, інвестиційну, інноваційну та ін., включаючи методичну, технічну й організаційну підтримку задля забезпечення протидії загрозам і викликам функціонування підприємства.

Своєю чергою, система управління безпекою роз-

витку промислового підприємства повинна адекватно реагувати на різноманітні події і розвиватися одночасно з підприємством, на підставі проведення аналізу змін внутрішнього середовища підприємства під впливом зовнішніх умов.

Буденність визначає поняття «безпека» певних напрямів: безпеки особистості, безпеки нації, безпеки суспільства. Але саме розвиток буденних відносин у суспільстві визначає стан безпеки. Тому до сьогодні постає питання: що саме є первинним – безпека чи розвиток. Відповідь на питання має містити не тільки епоху з її особливостями соціально-економічних відносин, а й фактори, що впливають на функціонування окремих промислових підприємств у різних економічних умовах (табл. 1).

Як можна побачити з аналітичної табл. 1, в умовах кризи (хаосу) пріоритетним напрямом вирішення завдань безпечного розвитку промислових підприємств є орієн-

Таблиця 1

Фактори впливу на управління безпекою розвитку промислового підприємства

Стан функціонування національної економіки / підприємства	Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
Стижке (нормальне) функціонування	Помірне зростання рівня інфляції, рівня доходів населення, рівня безробіття, банківської процентної ставки. Економічний розвиток підприємства здійснюється в межах вітчизняних та міжнародних нормативно-правових відносин	Високий рівень кваліфікації трудових ресурсів підприємства забезпечує: виконання поставлених завдань; прийнятих управлінських рішень; зростання продуктивності праці, що дає змогу досягти запланованих результатів діяльності підприємства. Впровадження інноваційних продуктів, технологій, управлінських рішень
Кризовий стан / хаос	Неконтрольоване зростання рівня інфляції; зниження або втрата інвестиційної привабливості підприємства, галузі, регіону, держави; недосконалість нормативно-правового забезпечення регулювання економіки; наявність концепції, стратегії та програми соціально-економічного розвитку з нереальними для досягнення цілями; зниження контролюючої функції у державному ціноутворенні	Низький рівень кваліфікації трудових ресурсів; відсутність необхідного та достатнього рівня освіти; зниження рівня корпоративної культури призводить до зниження якості продукції (робіт, послуг); втрати ринків збуту; погіршення фінансово-економічних показників ефективності діяльності. Виходом з ситуації що склалася є впровадження стимулюючих механізмів соціального захисту населення, удосконалення корпоративної культури та ін.

Джерело: узагальнено автором [1; 4; 6]

тація на соціальний аспект через удосконалення стимулюючих механізмів соціального захисту населення, удосконалення корпоративної культури та ін. Це підтверджує гіпотезу людиноцентричного спрямування національної економіки в останні п'ять-шість років.

Питанню криз, кризових умов, результатів, які пов'язані з кризовими явищами та ін., присвячена велика кількість робіт науковців і практиків. Взагалі можна зазначити, що без кризи неможливий розвиток будь-якої системи. Можна погодитися з думкою автора [11], що криза є свідченням того, що колишні джерела розвитку системи вичерпали свої ресурси, і процеси руйнування, розпаду сформованих структур стали переважати. Водночас криза – це нові можливості, оскільки дезорганізація відкриває можливості нової організації, процесу самоорганізації.

Зберігаючи основні положення системи управління

промисловим підприємством, на рис. 2 запропоновано схему управлінського аспекту управління безпекою розвитку промислового підприємства з урахуванням сучасної гіпотези становлення людиноцентричної економіки.

Відповідно до гіпотези становлення людиноцентричної економіки центральним елементом управлінського аспекту є людина, а саме: особа, що приймає управлінське рішення, та особа – виконавець управлінського рішення. Управління безпекою розвитку промислового підприємства є складним процесом, який інтегрує управління безпекою та управління розвитком підприємства.

З іншого боку, в умовах, що склалися, людина є центральним елементом і соціально-гуманітарного аспекту управління безпекою розвитку промислового підприємства. При цьому людина є відкритою, складною системою що еволюціонує. У кризовий період виникають можливості

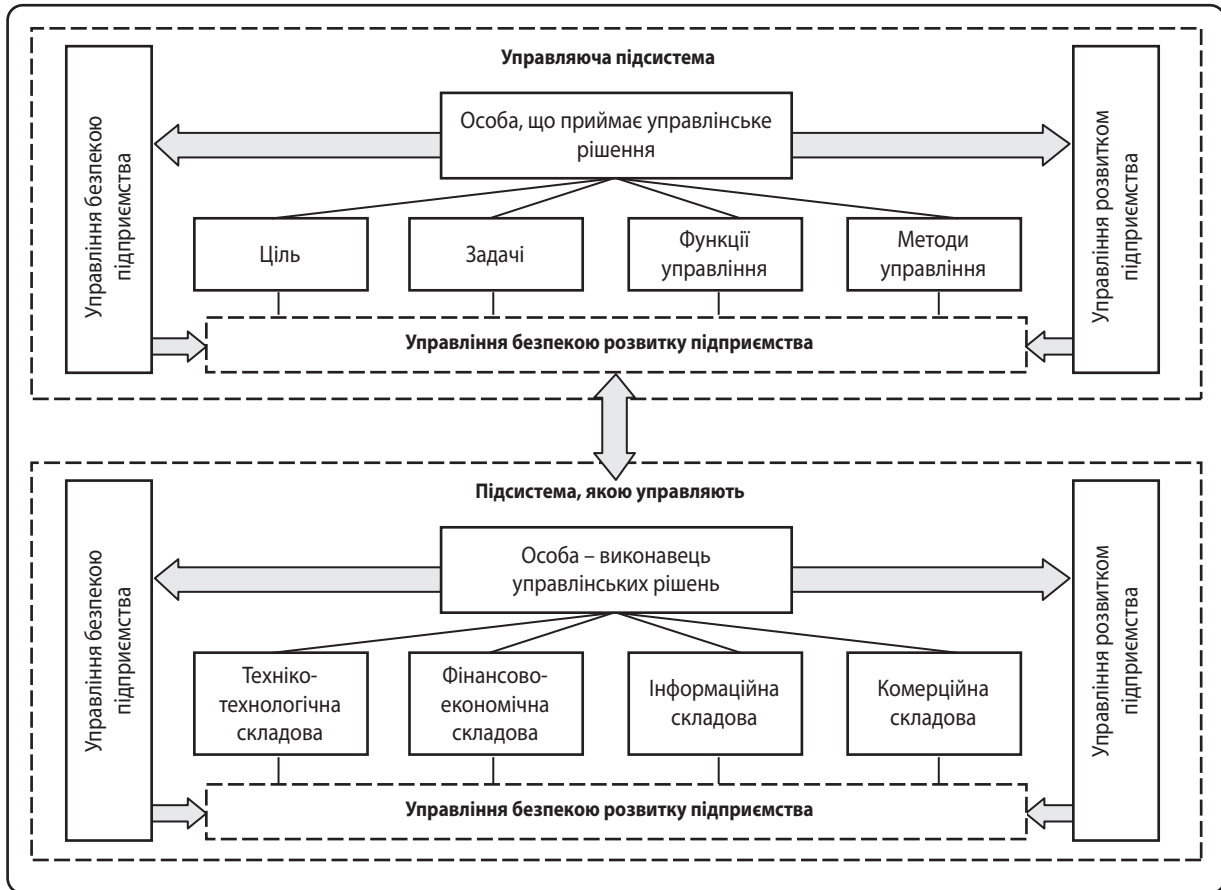

Рис. 2. Управлінський аспект управління безпекою розвитку промислового підприємства

до отримання нового досвіду. Одне із завдань ефективної системи виховання та освіти полягає в тому, щоб зацікавленість в отриманні досвіду зберіглася якомога довше, бо це шлях до формування багатства особистості.

Зокрема, особливістю людини як особистості є постійне прагнення мислити та пізнавати буття. Пізнання складності буття особистістю можливе через формулювання питань та отримання на них відповідей. Це, своєю чергою, свідчить про спрямованість інтересів особистості, рівень його відкритості й освіченості та, як наслідок, формує його компетентність як особи, що приймає рішення, або особи – виконавця управлінських рішень.

Пізнання, аналіз причин і наслідків виникнення кризових явищ на підприємстві, пошук заходів їх зниження або уникнення через взаємоузгодженість функціональних складових діяльності підприємства характеризує рівень компетентностей особи, що приймає управлінські рішення, та особи, яка є безпосередньо виконавцем.

Багато світових і вітчизняних науковців зазначають, що однією із складових кризи є хаос та революція, які є близькими за змістом і мають спільні риси. Хаос як стан системи може бути важливим у розвитку будь-якого процесу лише мить. Він характеризує кризу попередніх форм буття тих чи інших процесів, а не весь процес загалом [6].

Як зазначається в роботі [6], революції відбуваються в тих випадках, коли сформовані соціальні, економічні, технологічні, пізнавальні тощо структури консервуються

і починають заважати подальшому розвитку людини. Революції, як і інші, більш приватні форми зіткнення інтересів (конфлікт, безлад, бунт тощо), є своєрідною відповіддю на виклики часу та культури. Саме проблеми, що накопичилися, необхідність їх вирішення призводять до революції як форми радикального загального протесту.

Виникнення причинно-наслідкових зв'язків у системі управління безпекою розвитку промислового підприємства, як бачимо, обумовлено низкою зовнішніх і внутрішніх факторів. При цьому ті чи інші умови господарювання також є одним з основних факторів управління безпекою розвитку.

На підставі визначення вмісту соціально-гуманітарного аспекту управління безпекою розвитку промислового підприємства в різних умовах господарювання: нормального функціонування, кризи (хаосу), еволюції або революції, пропонується визначення пріоритетності причинно-наслідкових зв'язків (табл. 2).

Пріоритетність аспектів управління безпекою розвитку промислового підприємства визначається за шкалою від 1 до 4, найвищий пріоритет – «1», відповідно, найнижчий – «4». На наш погляд, в умовах стійкого (нормального) функціонування перший пріоритет займає фінансово-економічний аспект. Саме в цих умовах підприємство має можливість отримувати максимальну віддачу на вкладений капітал. Друге місце займає управлінський аспект, тобто управління процесом отримання позитивного результату.

Пріоритетність причинно-наслідкових зв'язків у системі управління безпекою розвитку промислового підприємства

Аспекти управління безпекою розвитку підприємства \ Стан функціонування	Стійке (нормальне функціонування)	Криза / хаос	Еволюція	Революція
Філософський	4	4	1	4
Соціально-гуманітарний	3	1	3	1
Фінансово-економічний	1	3	2	2
Управлінський	2	2	4	3

Джерело: розроблено автором

Пізнанню буденності відводиться останній пріоритет.

Як було зазначено вище, в стані кризи (хаосу) та революції перший пріоритет відводиться соціально-гуманітарному аспекту управління безпекою розвитку підприємства, тобто відбувається становлення людиноцентричної економіки. Як і в попередньому випадку, філософському аспекту відводиться останнє місце.

Вважаємо, що лише в еволюційних умовах філософському аспекту управління безпекою розвитку підприємства відводиться першочергове місце, а управлінському аспекту відведено четверту позицію.

Використання пропонованої пріоритетності причинно-наслідкових зв'язків у системі управління безпекою розвитку промислового підприємства в результаті дозволить визначитися із спрямуванням використання механізмів управління підприємством як на стратегічному, так і на тактичному рівнях при вирішенні поточних завдань.

У філософських аспектах осмислюють процеси самоорганізації складних систем, відзначаються залежність складності та цілісності. Причому парадокс складності полягає в тому, що система повинна підвищувати свою стійкість в міру того, як збільшується її складність. Людина, соціум ускладнюються, формуються нові системи типу «людина-техніка-культура» тощо. Подібне ускладнення висуває до культури, освіти нові вимоги, пов'язані із здатністю підвищити стійкість системи.

Таким чином, під час дослідження визначено багатоаспектність управління безпекою розвитку промислового підприємства, підтверджено складність його формування. Це пов'язано, перш за все, із складністю складових, а саме «розвитку» та «безпеки» функціонування підприємств, причому кожне з цих понять необхідно розглядати в декількох аспектах (та/або наукових дисциплінах): філософському, соціальному, фінансово-економічному та управлінському.

Зазначено, що людина є відкритою, складною системою, що еволюціонує. В умовах становлення людиноцентричної економіки, з одного боку, та в період кризи, з іншого боку, виникають можливості до отримання нового досвіду. На підставі цих висновків запропоновано систему визначення пріоритетності причинно-наслідкових зв'язків у системі управління безпекою розвитку промислового підприємства. Використання запропонованої пріоритетності причинно-наслідкових зв'язків в системі управління безпекою розвитку промислового підприємства в резуль-

таті дозволить визначитися із спрямуванням використання механізмів управління підприємством як на стратегічному, так й на тактичному рівнях при вирішенні поточних завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ареф'єва О. В., Прохорова В. В. Управління розвитком економічних систем: теорія, механізми регулювання та управління : монографія. Харків : УкрДАЗТ, 2010. 301 с.
2. Аристотель. Политика. Сочинения : в 4 т. Т. 2. М. : Политиздат, 1983. 260 с.
3. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. Т. 1 : Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. Київ : УБС НБУ, 2014. 831 с.
4. Бендиков М. А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития. *Менеджмент в России и за рубежом*. 2000. № 2. С. 17–30.
5. Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С. Моделирование экономической безопасности: держава, регион, предприятие : монографія. Харків : ВД «НЖЕК», 2006. 240 с.
6. Делокаров К. Х. Системная парадигма современной науки и синергетика. *Общественные науки и современность*. 2000. № 6. С. 110–118.
7. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія. Київ : НІСД, 2015. 348 с.
8. Прохорова В. В. Економічний розвиток підприємств: теоретико-методологічний аспект : монографія. Харків : УкрДАЗТ, 2010. 521 с.
9. Прохоров С. А., Федосеев А. А., Иващенко А. В. Автоматизация комплексного управления безопасностью предприятия. Самара : СНЦ РАН, 2008. 55 с.
10. Раєвнева О. В., Чанкіна І. В. Моделі управління розвитком промислового підприємства в умовах трансформаційної економіки : монографія. Харків : ВД «НЖЕК», 2013. 264 с.
11. Сыбеннова Н. Н. Социальный конфликт как фактор самоорганизации общества. *Вопросы теории и практики*. 2011. № 4 (10). Ч. III. С. 162–166. URL: <http://www.gramota.net/materials/3/2011/4-3/45.html>
12. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.
13. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. М. : Прогресс, 1982. 401 с.
14. Экономическая стратификация в концепциях К. Маркса и М. Вебера. URL: <http://www.univer.omsk.su/omsk->

old/socstuds/marks/1.htm

REFERENCES

Arefieva, O. V., and Prokhorova, V. V. *Upravlinnia rozvytkom ekonomichnykh system: teoriia, mekhanizmy rehuliuвання ta upravlinnia* [Management of Economic Systems Development: Theory, Mechanisms of Regulation and Management]. Kharkiv: UkrDAZT, 2010.

Aristotel. *Politika. Sochineniya* [Politics. Compositions], vol. 2. Moscow: Politizdat, 1983.

Baranovskyi, O. I. *Filosofia bezpeky* [Philosophy of Security], vol. 1 : Osnovy ekonomichnoi i finansovoi bezpeky ekonomichnykh ahentiv. Kyiv: UBS NBU, 2014.

Bendikov, M. A. "Ekonomicheskaya bezopasnost promyshlennogo predpriyatiya v usloviyakh krizisnogo razvitiya" [Economic Security of an Industrial Enterprise in a Crisis of Development]. *Menedzhment v Rossii i za rubezhom*, no. 2 (2000): 17-30.

Delokarov, K. Kh. "Sistemnaya paradigma sovremennoy nauki i sinergetika" [Systems Paradigm of Modern Science and Synergetics]. *Obshchestvennyye nauki i sovremennost*, no. 6 (2000): 110-118.

"Ekonomicheskaya stratifikatsiya v kontseptsiyakh K. Marksa i M. Vebera" [Economic Stratification in the Concepts of K. Marx and M. Weber]. <http://www.univer.omsk.su/omsk-old/socstuds/marks/1.htm>

Filosofskiy slovnyk [Philosophical Dictionary]. Kyiv: Holov. red. URE, 1986.

Heiets, V. M., Kyzym, M. O., and Klebanova, T. S. *Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo* [Mod-

eling of Economic Security: State, Region, Enterprise]. Kharkiv: VD «INZhEK», 2006.

Liashenko, O. M. *Kontseptualizatsiia upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva* [Conceptualization of Economic Security Management of the Enterprise]. Kyiv: NISD, 2015.

Prokhorov, S. A., Fedoseyev, A. A., and Ivashchenko, A. V. *Avtomatizatsiya kompleksnogo upravleniya bezopasnostyu predpriyatiya* [Automation of Complex Enterprise Security Management]. Samara: SNTs RAN, 2008.

Prokhorova, V. V. *Ekonomichnyi rozvytok pidpriemstv: teoretyko-metodolohichniy aspekt* [Economic Development of Enterprises: Theoretical and Methodological Aspect]. Kharkiv: UkrDAZT, 2010.

Raievnietva, O. V., and Chankina, I. V. *Modeli upravlinnia rozvytkom promyslovoho pidpriemstva v umovakh transformatsiinoi ekonomiky* [Management Models of Industrial Enterprise Development in a Transformational Economy]. Kharkiv: VD «INZhEK», 2013.

Shumpeter, Y. A. *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya* [Economic Development Theory]. Moscow: Progress, 1982.

Sybenova, N. N. "Sotsialnyy konflikt kak faktor samoorganizatsii obshchestva" [Social Conflict as a Factor in the Self-organization of Society]. *Voprosy teorii i praktiki*. 2011. <http://www.gramota.net/materials/3/2011/4-3/45.html>

Стаття надійшла до редакції 20.04.2020 р.